

سلامت و رفاهیت

دانشگاه کاشان

دانشکده علوم انسانی
گروه الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه:

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
در رشته علوم قرآن و حدیث

عنوان:

دیدگاه قرآن و سنت در رابطه با حقوق
فطری و قراردادی اقلیت‌های مذهبی

استاد راهنما:

دکتر ماشاءاله جشنی

استاد مشاور:

دکتر عباس زراعت

به وسیله:

رقیه خدمتکار آرانی

شهریور ۱۳۹۰

دانشگاه کاشان
دانشکده علوم انسانی

بسمه تعالی

تاریخ:
شماره:
پوست:

مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

نام و نام خانوادگی دانشجو: رقیه خدمتکار آرانی شماره دانشجویی: ۸۷۲۳۴۱۰۰۰۲

رشته: علوم قرآن و حدیث دانشکده علوم انسانی

عنوان پایان نامه: دیدگاه قرآن و سنت در رابطه با حقوق فطری و قراردادی اقلیت های مذهبی

تعداد واحد پایان نامه: ۴ تاریخ دفاع: ۱۳۹۰/۶/۲۰

این پایان نامه به مدیریت تحصیلات تکمیلی به منظور بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد ارائه می گردد. دفاع از پایان نامه در تاریخ ۹۰/۶/۲۰ مورد تأیید و ارزیابی اعضای هیأت داوران قرار گرفت و با نمره ۱۸/۱۰ به عدد ۱۸۱ و با درجه بسیار خوب به تصویب رسید.
اعضاء هیأت داوران:

عنوان	نام و نام خانوادگی	مرتبۀ علمی	امضاء
۱. استاد راهنما	دکتر ماشالله جشنی	استادیار	
۲. استاد مشاور	دکتر عباس زراعت	استاد	
۳. متخصص و صاحب نظر دانشگاه	دکتر محسن قاسم پور	دانشیار	
۴. متخصص و صاحب نظر دانشگاه	دکتر عباسعلی فراهتی	استادیار	
۵. نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر عباس شکاری	استادیار	

مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه

آدرس: کاشان - بلوار قطب رواندی
کد پستی: ۵۱۱۶۷ - ۸۷۳۱۷
تلفن: ۵۱۱۲۷۷۷ - دوخط کار ۵۱۱۲۷۷۷
http: www.kashanu.ac.ir

تقدیم:

صحیفه‌ای است نثار خلیفه رحمان، امام انس و جان، دروازه ورود به شهر علم نبوی، خاتم وصی علوی، بزرگ منجی عالم بشریت، گوهر وجود خاندان علم و حکمت، مهدی موعود (عجل‌ا... تعالی فرجه‌الشریف).

تلاشی است ناچیز نثار روح پاک و مطهر احیا کننده شریعت محمدی (ص)، امام خمینی (ره)

دفتری است تقدیم به شاهدان شهید، همیشه جاوید، آنان که صحیفه علم را با خون خود نگاشته‌اند.

برگی است که تقدیم به دامن پاک مادر عزیزم و دستان مهربان پدر بزرگوارم، که اولین معلم و راهنمای من در طریق شریعت محمدی (ص) بوده‌اند.

از جناب آقای دکتر عباس علی فراهتی به عنوان متخصص و صاحب نظر و نیز جناب دکتر عباس شکاری نماینده تحصیلات تکمیلی دانشگاه تشکر و قدردانی می‌نمایم.

تقدیر و تشکر:

سپاس خدائی را که اول است و پیش از او اولی نبوده و آخر است و پس از او آخری نباشد. خدایی که دیده‌های بینندگان از دیدنش ناتوانند و اندیشه‌های وصف کنندگان از عهده وصفش بر نیایند.

از خداوند متعال سپاسگزارم که به بنده حقیر توان داد تا جرعه‌ای از دریای بی‌منتهای علمش را بر ورق جاری سازم.

و از استاد گرامی و بزرگوار جناب آقای دکتر **ماشاءالله جشنی** که راهنمایی اینجانب را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان‌نامه تقبل نمودند، نهایت قدردانی را دارم.

از استاد فرهیخته جناب آقای دکتر **عباس زراعت** که به عنوان مشاور با مطالعه این رساله از ارائه راهنمایی‌های مشفقانه و تذکرات سازنده و نافع دریغ نورزیدند کمال تشکر را دارم.

چکیده

حقوق اقلیت‌های مذهبی در نظام‌های حقوق جهان به صورت یکی از بحث‌های اساسی و مطرح درآمده است. حقوق اسلام نیز یکی از این نظام‌هاست که دیدگاه مشخص در این زمینه دارد. این رساله بر آن است تا از حقوق اقلیت‌ها از دیدگاه قرآن و سنت با تکیه بر تطبیق آن با نظام‌های حقوقی و قوانین موضوعه به ویژه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بحث کند. بحث از حقوق اقلیت‌ها، با تعریف حق و تقسیمات مختلف از آن آغاز می‌شود. اما مفهوم اقلیت‌های مذهبی و حقوق آنها در قرآن و جامعه جهانی، بدنه اصلی پژوهش را تشکیل می‌دهد. با توجه به موضوع رساله، واژگان مرتبط با اقلیت‌های مذهبی در قرآن مانند «اهل کتاب» و سپس سیره معصومین در برخورد با آنها مورد بررسی قرار گرفته است و با توجه به تفاوت این واژه‌ها، آنها را می‌توان به واژگان مشترک میان اهل کتاب و غیر آنها و واژگان مخصوص اهل کتاب تقسیم کرد.

با مراجعه به آیات و سیره معصومین می‌توان به یک سری اصول حاکم بر روابط میان مسلمانان و اهل کتاب از جمله اصل نفی سبیل، اصل دعوت به اسلام، اصل تألیف قلوب و... دست یافت.

از آنجا که هدف این پژوهش آن است که حقوق اقلیت‌ها را در نظام حقوقی اسلام به ویژه قرآن و سنت مورد بررسی قرار دهد، میان حقوق فطری و قراردادی تفکیک قائل شده و تکیه اصلی بر حقوق فطری است که شامل حقوق فرهنگی و مذهبی، حقوق سیاسی، حقوق قضایی و... می‌شود.

کلمات کلیدی: اقلیت‌های مذهبی، قرآن، حقوق فطری، حقوق قراردادی، سنت

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
کلیات	۵
الف: موضوع تحقیق.....	۵
ب: زمینه، سابقه و تاریخچه تحقیق	۵
ج: اهداف تحقیق.....	۵
د: اهمیت و ارزش تحقیق با تأکید بر کاربرد نتایج آن.....	۶
ه: فرضیه ها یا سؤال های ویژه.....	۶
و: ابداع و نوآوری.....	۷
ز: روش ابزار گردآوری اطلاعات.....	۷
ط: مشکلات کار.....	۷
فصل اول: بررسی مفهوم حق و مقوله‌های مرتبط با آن.....	۸
مقدمه	۹
۱-۱ بخش اول: ریشه‌شناسی واژه‌ی حق.....	۱۰
۱-۱-۱ حق در لغت	۱۰
۱-۱-۲ حق در اصطلاح	۱۱
۱-۱-۳ مفهوم حق در اصطلاح حقوقدانان.....	۱۲
۱-۱-۴ رویکرد جدید به حق	۱۲
۱-۱-۵ مفهوم حق در قاموس دین.....	۱۳
۱-۱-۶ واژه‌ی حق در قرآن	۱۴
۲-۱ بخش دوم: تقسیمات مختلف از حقوق.....	۱۷
۱-۲-۱ حق تکوینی و تشریحی	۱۷
۲-۲-۱ حق طبیعی (فطری) و وضعی	۱۸
۳-۲-۱ حقوق قانونی و اخلاقی	۱۸
۴-۲-۱ حق الله و حق الناس.....	۱۹

۱۹	۳-۱ بخش سوم: حق و مفاهیم مرتبط با آن
۱۹	۱-۳-۱ رابطه‌ی حق و تکلیف
۲۰	۲-۳-۱ حق و حکم
۲۱	۱-۲-۳-۱ تفاوت حق و حکم
۲۲	۳-۳-۱ حق و اخلاق
۲۳	۴-۳-۱ حقوق و دین
۲۵	۴-۱ بخش چهارم: منشأ حق
۲۹	نتیجه
۳۰	فصل دوم: اقلیت‌های مذهبی
۳۱	مقدمه
۳۲	۱-۲ بخش اول: اقلیت‌های مذهبی در قرآن
۳۲	۱-۱-۲ واژگان مربوط به اهل کتاب
۳۲	۱-۱-۱-۲ واژگان مشترک میان اهل کتاب و غیر آن‌ها
۳۲	۱-۱-۱-۲ کافر
۳۳	۲-۱-۱-۲ مشرک
۳۵	۲-۱-۱-۲ واژگان مخصوص به عموم اهل کتاب
۳۶	۳-۱-۱-۲ واژگان مخصوص به گروهی از اهل کتاب
۳۶	۱-۳-۱-۲ ماده‌ی هود
۳۷	۲-۳-۱-۲ نصارا
۳۸	۳-۳-۱-۲ اهل الإنجیل
۳۸	۴-۳-۱-۲ صابئین
۴۰	۵-۳-۱-۲ قسیسین
۴۰	۶-۳-۱-۲ رهبان
۴۰	۷-۳-۱-۲ أخبار
۴۰	۸-۳-۱-۲ ربانیون

۴۰ مجوس ۹-۳-۱-۱-۲
۴۲ ۲-۲ بخش دوم: تقسیم اهل کتاب
۴۲ ۱-۲-۲ محارب
۴۲ ۲-۲-۲ غیرمحارب
۴۳ ۱-۲-۲-۲ مستأمن
۴۳ ۲-۲-۲-۲ معاهد
۴۳ ۳-۲-۲-۲ ذمی
۴۷ ۴- نمودار تقسیم اهل کتاب
۴۸ ۳-۲ بخش سوم: تاریخچه‌ای از اهل کتاب
۴۸ ۱-۳-۲ پیش از ظهور اسلام
۵۱ ۲-۳-۲ پس از ظهور اسلام
۵۳ ۴-۲ بخش چهارم: اهل کتاب در جامعه‌ی اسلامی
۵۶ ۵-۲ بخش پنجم: مفهوم جهانی اقلیت
۵۹ ۱-۵-۲ اسناد بین‌المللی مربوط به حقوق اقلیت‌ها
۶۱ ۲-۵-۲ عضویت ایران در اسناد بین‌المللی
۶۱ ۳-۵-۲ حمایت از اقلیت‌ها در حقوق بین‌الملل
۶۲ ۶-۲ بخش ششم: حقوق بشر
۶۳ ۱-۶-۲ تعریف هستی‌شناسی حقوق بشر
۶۵ ۲-۶-۲ تعریف سیاسی حقوق بشر
۶۵ ۱-۲-۶-۲ مفهوم سیاسی حقوق بشر
۶۵ ۳-۶-۲ تعریف حقوقی حقوق بشر
۶۵ ۱-۳-۶-۲ حقوق و امتیازات انسانی
۶۶ ۲-۳-۶-۲ حق حاکمیت انسان بر امور خویش
۶۶ ۳-۳-۶-۲ حق برخورداری انسان از امکانات زندگی
۶۷ ۴-۳-۶-۲ ساختار حقوقی و امتیازات انسان

۶۷	۲-۶-۴ حقوق موضوعه و تضمین حقوق بشر
۶۷	۲-۶-۴-۱ قانون اساسی
۶۸	۲-۶-۴-۱-۱ ارکان اساسی قانون اساسی
۶۹	۲-۶-۴-۲ قانون عادی و سازماندهی حقوق بشر
۷۰	۲-۶-۴-۲-۱ قانونگذاری عام حقوق بشر
۷۱	۲-۶-۴-۲-۲ قانونگذاری خاص حقوق بشر
۷۲	۲-۶-۵ کمیسیون حقوق بشر
۷۷	۲-۶-۵-۱ بررسی اعلامیه
۷۷	۲-۶-۵-۱-۱ موارد تشابه
۷۹	۲-۶-۵-۱-۲ موارد افتراق
۷۹	۲-۶-۵-۱-۲ مذهب
۸۰	۲-۶-۵-۱-۲ منشأ قدرت در حکومت
۸۱	۲-۶-۵-۱-۳ حقوق اخلاقی
۸۳	فصل سوم: دیدگاه پیامبر (ص) و امامان درباره‌ی اهل کتاب
۸۴	مقدمه
۸۵	۳-۱ بخش اول: سیره‌ی پیامبر اکرم (ص) درباره‌ی اهل کتاب
۸۵	۳-۱-۱ رفق و مدارا
۸۵	۳-۱-۲ رحمت و محبت
۸۶	۳-۱-۳ سیره‌ی عملی پیامبر (ص) در نگاه کلی
۸۹	۳-۱-۴ نامه‌های پیامبر اکرم (ص) به زمامداران جهان
۸۹	۳-۱-۴-۱ نامه به زمامدار مصر
۹۰	۳-۱-۴-۲ نامه به قیصر روم
۹۱	۳-۱-۴-۳ نامه به پادشاه حبشه
۹۳	۳-۱-۵ پیمان‌های صلح پیامبر اکرم (ص)
۹۴	۳-۱-۵-۱ تمایل شدید پیامبر (ص) به انعقاد پیمان‌های همکاری و صلح

- ۳-۱-۵-۲ چند نمونه از پیمان‌های پیامبر اکرم (ص) ۹۵
- ۳-۱-۵-۲-۱ پیمان میان پیامبر اسلام (ص) و رئیس مسیحیان ایلا ۹۵
- ۳-۱-۵-۲-۲ پیمان میان پیامبر اسلام (ص) و مسیحیان سرزمین سینا ۹۶
- ۳-۱-۶-۶ رفتار مسالمت‌آمیز پیامبر اکرم (ص) با یهود ۹۷
- ۳-۱-۶-۱ بردباری پیامبر اکرم (ص) در برابر بدرفتاری یهود ۹۸
- ۳-۱-۶-۲ نمونه‌های دیگر از رفتار مسالمت‌آمیز پیامبر با یهودیان ۹۹
- ۳-۱-۷ رفتار مسالمت‌آمیز پیامبر با مسیحیان ۱۰۰
- ۳-۲ بخش دوم: سیره‌ی گفتاری و عملی امامان شیعه درباره‌ی اهل کتاب ۱۰۲**
- ۳-۲-۱ سیره‌ی عملی ۱۰۲
- ۳-۱-۲-۱ اندوه امیر مؤمنان از ستم به زنان اهل کتاب ۱۰۲
- ۳-۱-۲-۲ مصاحبت با اهل کتاب ۱۰۳
- ۳-۱-۲-۳ مسیحی و زره امام علی (ع) ۱۰۳
- ۳-۱-۲-۴ امیر مؤمنان و مرد یهودی در دادگاه ۱۰۴
- ۳-۱-۲-۵ امام باقر (ع) و مرد مسیحی ۱۰۵
- ۳-۱-۲-۶ سیره‌ی امام صادق (ع) ۱۰۵
- ۳-۲-۲ سیره‌ی گفتاری ۱۰۶
- ۱۱۰ نتیجه ۱۱۰**
- ۱۱۱ فصل چهارم: اصول کلی حاکم بر روابط مسلمانان و اهل کتاب ۱۱۱**
- ۱۱۲ مقدمه ۱۱۲**
- ۴-۱ بخش اول: اصل نفی سلطه‌گری کفار (نفی سبیل) ۱۱۳**
- ۴-۱-۱ تعامل ارزشمند با اهل کتاب ۱۱۴
- ۴-۱-۱-۱ دوستی و تعامل ۱۱۵
- ۴-۱-۱-۲ تعامل اجتماعی ۱۱۶
- ۴-۱-۱-۳ تعامل اقتصادی ۱۱۷
- ۴-۱-۱-۴ تعامل سیاسی ۱۱۷

۱۱۷	۴-۱-۱-۵ تعامل فرهنگی
۱۱۸	۴-۱-۱-۶ تعامل قضایی و حقوقی
۱۱۹	۴-۲ بخش دوم: اصل دعوت به اسلام
۱۲۰	۴-۳ بخش سوم: اصل تألیف قلوب
۱۲۲	۴-۴ بخش چهارم: اصل احسان و نیکوکاری
۱۲۴	۴-۵ بخش پنجم: اصل عدالت و انصاف
۱۲۵	۴-۶ بخش ششم: اصل وفای به عقود
۱۲۶	۴-۶-۱ عهد و عقد در لغت
۱۲۶	۴-۶-۲ عهد و عقد در اصطلاح
۱۲۷	۴-۶-۳ عهد و عقد در قرآن
۱۲۸	۴-۶-۴ عهد و عقد در روایات
۱۳۰	نتیجه
۱۳۱	فصل پنجم: مفهوم جزیه و قرارداد و ذمه
۱۳۲	مقدمه
۱۳۳	۵-۱ بخش اول: جزیه
۱۳۳	۵-۱-۱ مفهوم جزیه در لغت
۱۳۴	۵-۱-۲ تفسیر آیه‌ی جزیه در قرآن
۱۳۷	۵-۱-۳ حکم جزیه
۱۳۸	۵-۱-۴ پرداخت کنندگان جزیه
۱۳۹	۵-۱-۵ مقدار و نوع جزیه
۱۴۰	۵-۱-۶ هدف از جزیه
۱۴۰	۵-۲: بخش دوم: ذمه
۱۴۱	۵-۲-۱ تعریف ذمه
۱۴۱	۵-۲-۲ شرایط ذمه
۱۴۱	۵-۲-۲-۱ شرایط الزامی

۱۴۲ شرایط شایسته ۲-۲-۲-۵
۱۴۳ شرایط عام ۳-۲-۲-۵
۱۴۳ نقض ذمه ۳-۲-۵
۱۴۴ نتیجه
۱۴۵ فصل ششم: حقوق فطری (طبیعی) اقلیت‌های مذهبی
۱۴۶ مقدمه
۱۴۷ ۱-۶ حقوق فطری
۱۴۸ ۱-۱-۶ حقوق فطری نزد حکمای اسلام
۱۴۹ ۲-۱-۶ نخستین نمونه‌های حقوق فطری
۱۵۰ ۳-۱-۶ حقوق فطری در عصر حاضر
۱۵۱ ۴-۱-۶ حق حیات شایسته
۱۵۴ ۵-۱-۶ حق کرامت
۱۵۷ ۶-۱-۶ حق تعلیم و تربیت
۱۵۹ ۷-۱-۶ حق آزادی
۱۶۱ ۱-۷-۱-۶ آزادی عقیده
۱۶۳ ۲-۷-۱-۶ آزادی بیان
۱۶۵ ۸-۱-۶ حق برخورداری از امنیت عمومی
۱۶۹ ۹-۱-۶ حق آزادی مسکن (اقامتگاه)
۱۷۴ فصل هفتم: حقوق قراردادی (وضعی) اقلیت‌های مذهبی
۱۷۵ مقدمه
۱۷۶ ۱-۷ حقوق قراردادی (وضعی)
۱۷۸ ۱-۱-۷ حقوق و آزادی‌های فرهنگی - مذهبی اهل کتاب
۱۷۹ ۱-۱-۱-۷ آزادی عبادی
۱۷۹ ۲-۱-۱-۱-۷ آزادی در انجام عبادات
۱۸۰ ۳-۱-۱-۱-۷ حق داشتن معبد

- ۱۸۲.....۴-۱-۱-۱-۷ آزادی در مرمت و تعمیر معابد.....
- ۱۸۳.....۵-۱-۱-۱-۷ طهارت یا نجاست معابد اهل کتاب.....
- ۱۸۴.....۶-۱-۱-۱-۷ اقامه‌ی نماز در معابد اهل کتاب.....
- ۱۸۴.....۷-۱-۱-۱-۷ اجیر شدن مسلمانان در تعمیر معابد اهل کتاب.....
- ۱۸۵.....۲-۱-۷ حقوق و آزادی‌های سیاسی اهل کتاب.....
- ۱۸۶.....۱-۲-۱-۷ حقوق سیاسی به رسمیت شناخته شده.....
- ۱۸۸.....۳-۱-۷ حقوق و آزادی‌های قضایی اهل کتاب.....
- ۱۸۸.....۱-۳-۱-۷ حق مراجعه به دادگاه‌های اسلامی برای ترافع.....
- ۱۹۰.....۲-۳-۱-۷ دادگاه صالح برای رسیدگی به جرایم اهل کتاب.....
- ۱۹۱.....۳-۳-۱-۷ رسیدگی عادلانه (یکسان‌نگری قاضی به طرفین دعوا).....
- ۱۹۲.....۴-۳-۱-۷ تحلیف اهل کتاب.....
- ۱۹۳.....۵-۳-۱-۷ شهادت اهل کتاب در دادگاه اسلامی.....
- ۱۹۵.....۶-۳-۱-۷ دیه‌ی اهل کتاب.....
- ۱۹۵.....۱-۶-۳-۱-۷ نظریه‌ی ثبوت قصاص و ادله‌ی آن.....
- ۱۹۷.....۱-۱-۶-۳-۱-۷ کتاب.....
- ۱۹۷.....۲-۱-۶-۳-۱-۷ سنت.....
- ۱۹۸.....۷-۳-۱-۷ عاقله‌ی اهل کتاب.....
- ۱۹۹.....۸-۳-۱-۷ وکالت اهل کتاب.....
- ۲۰۰.....۴-۱-۷ حقوق و آزادی‌های اقتصادی اهل کتاب.....
- ۲۰۳.....۱-۴-۱-۷ آزادی تجارت.....
- ۲۰۳.....۲-۴-۱-۷ آزادی کشاورزی.....
- ۲۰۳.....۳-۴-۱-۷ روابط آزاد اقتصادی.....
- ۲۰۴.....۴-۴-۱-۷ حق مالکیت.....
- ۲۰۶.....۵-۴-۱-۷ مالکیت شراب.....
- ۲۰۶.....۵-۱-۷ حقوق اجتماعی اهل کتاب بر حکومت اسلامی.....

۲۰۶	۱-۵-۱-۷ رفتار حاکم با اهل کتاب
۲۰۷	۲-۵-۱-۷ احوال شخصیه‌ی اهل کتاب
۲۰۹	نتیجه
۲۱۰	فهرست منابع
۲۱۰	(۱) منابع عربی
۲۱۴	(۲) منابع فارسی
۲۱۸	(۳) مقالات

مقدمه

احقاق حق، برپاداری عدالت و رساندن انسان به مراتب عالی کمال انسانی هدف های بزرگی است که پیامبران الهی به ویژه پیامبر اسلام برای نیل به آن ها، رنج ها و سختی های زیادی متحمل شدند، ولی بشر افزون طلب و حریص، حقوق هم نوعان خود را تا سر حد نابودی و به اسارت کشیدن آنان تضييع نمود و زمین را از خون سیراب کرد. پیامبران احقاق حقوق افراد را منش و سیره ی خویش قرار می دادند، حتی در صورت غلبه و پیروزی، حقوق اقلیت را محترم می شمردند و اکثریت را به احقاق حقوق توصیه و راهنمایی می کردند که گاهی این رفتارها سبب گریز پیروانشان می شد، ولی آنان به هیچ وجه از حق دوری نمی کردند. پیامبران در عین پیروزی، غلبه و پیروی اکثریت از آنها دین خود را به اکراه بر اقلیت های مخالف خود تحمیل نمی کردند و اقلیت آزادانه در جامعه دینی زندگی می کردند، بر خلاف تصور دین ستیزانی که معتقد به تحمیل دین بازو و شمشیر هستند. در واقع مسلمانان، نه تنها دین خود را به آنان تحمیل نکردند، بلکه با معاشرت های نیک خود، آنان را مجذوب خویش ساختند، به طوری که گروه هایی از کشورهای دیگر که تحت ظلم بودند خانه و دیار خود را رها کردند و بلاد اسلامی را برای زندگی انتخاب نمودند؛ درحالی که تاریخ رفتار وحشیانه ی پیروان دیگر ادیان با اقلیت های ساکن در جامعه ی خود را گواهی می دهد، مانند قتل عام مسیحیان یمنی و نیز کشتار مسلمانان فلسطینی و آواره کردن آنان از وطن به دست یهودیان. البته خون ریزی های ناشی از تعصبات نژادی، قبیله ای و غیره مانند قتل عام ده ها هزار ژاپنی با بمب اتمی را نیز نمی توان نادیده گرفت.

حال این سوال مطرح است که در عمر هزار و چهار صد ساله ی اسلام، چه قتل هایی از اقلیت های دینی به دست مسلمانان آن هم به دلیل تعصبات دینی صورت گرفته و در چه برهه ای از تاریخ اسلام، چنین قتل عام هایی انجام پذیرفته است؟ آیا جنگ هایی که علیه مسلمانان به راه انداختند و مسلمانان در دفاع از خود بر دشمن بی رحم تاختند واز خود دفاع کردند قابل مقایسه با این قتل عام هاست؟ آیا کشتارهای اندکی که به دست مسلمانان در جنگ علیه ظلم و فساد و برای رفع موانع رسیدن ندای اسلام به گوش جهانیان رخ داد با قتل عام نژادپرستان و متعصبان مذهبی قابل قیاس است؟ و هزاران جنایتی که هیچ یک به دست مسلمانان انجام

نشده بازهم مسلمانان را خشونت طلب و جنگ طلب معرفی کرد؟

در قرآن کریم، آیات فراوانی است که به طور مستقیم و غیرمستقیم به اهل کتاب و رفتار با آن‌ها اشاره شده است و مسلمانان را مأموریت داده تا تحت تأثیر ستمی که از سوی مخالفان عقیدتی خود می‌بینند قرار نگیرند و در پاسخ به ستم آنان به دیگران ستم نکنند. اسلام مسلمانان را به اجرای عدالت و پابندی به آن فرا می‌خواند: «ای مومنان برای خدا پایدار و استوار بمانید و به حق و عدل گواهی دهید و دشمنی با گروهی باعث نشود که به عدالت رفتار نکنید، عدالت پیشه سازید، چرا که آن به تقوای الهی نزدیک تر است.» (مائده/۸)

این کتاب عظیم، به انسان نگاه انسانی دارد و بس، بدون اینکه عقیده ای یا گرایشی را در زمینه ی پیاده کردن عدالت و محکم سازی آن در میان مردم چه مسلمان و چه غیرمسلمان مورد توجه قرار دهد و این یکی از مزایای بزرگ عالم انسانیت است که غیر از اسلام، هیچ مذهب و قانونی نمی‌تواند به این آرمان تحقق بخشد.

روش پیامبر(ص) بر پایه ی همین دیدگاه استوار بود؛ رفتار پیامبر(ص) با اقلیت‌ها اعم از اقلیت‌های نژادی و دینی مایه ی افتخار هر انسانی و به ویژه مسلمانان می‌باشد.

از جمله از ایشان نقل شده است که: «فردی که فردی از ذمیان را بیازارد از من نیست»^۱. و نیز «هر کس ذمی را آزار دهد، مرا آزار داده است»^۲.

در خصوص اقلیت‌های دینی، پیامبر آن‌ها را در حفظ آیین خود و انجام مراسم دینی آزاد گذاشت. در پیمان عمومی با یهود و پیمان با سه گروه معروف یهود (بنی قینقاع، بنی قریظه و بنی نضیر) در برابر تعهداتی که آن‌ها به عهده گرفتند به آزادی آن‌ها در حفظ آیین خود و دفاع از آن‌ها در صورت وقوع جنگ بین آنها و دیگران اشاره کردند. در پیمانی که بین پیامبر و نصاری نجران نیز منعقد شد پیامبر بر آزادی آن‌ها در حفظ آیین خود تأکید ورزیدند و اعلام کردند که کشیشان آنها از کار برکنار نخواهند شد.

امیر عدالت و آزادی، شاگرد مکتب نبوی، حضرت امام علی(ع) نیز در نهج البلاغه مطالب ارزشمندی را در حفظ حقوق اقلیت‌های مذهبی تأکید می‌فرمایند. در یک مورد و در مذمت

1. عمید زنجانی، عباسعلی، حقوق اقلیت‌ها بر اساس قرارداد ذمه، بررسی گوشه‌هایی از مفاهیم حقوق بین‌المللی از نظر فقه اسلامی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۷۰ش، ص ۱۳۸
2. بیهقی، احمدبن حسن، سنن الکبری، دارالمعرفه، بیروت، ۱۳۶۵هـ ج ۹ ص ۲۰۵

مسلمانان به خاطر عدم تأمین امنیت اقلیت های دینی می فرماید: « گزارش تأیید شده ای دریافت کردم که مردان مهاجم بر زنان آن سرزمین - که پاره ای از مسلمانان و پاره ای از اقلیت های رسمی و ذمی بوده اند - حمله آورده و خلخال و دستبند و گردنبند و گوشواره هایشان را برگرفته اند، و زنان جز شیون و زاری و التماس، هیچ مدافع و پناه و پناهگاهی نداشته اند. و پس از این همه، دشمن متجاوز، بی آن که زخمی بردارد و از بینی یکیشان قطره خونی بریزد، سالم و با دست های پر، به پایگاه های خویش بازگشته است به خدا سوگند که این گزارش چنان تلخ و تحمل ناپذیر است که اگر مسلمانی از پی شنیدن این فاجعه از شدت اندوه جان بسپارد، نه تنها ملامتش نتوان کرد، بلکه - از دیدگاه من - واکنشی کاملاً طبیعی و پذیرفتنی است.^۱

در نامه ی ۵۱ نیز تجاوز به اموال مسلمانان و اقلیت ها را نکوهش کرده اما یک استثنا بر آن می افزاید: « و هرگز مباد که به مال و خواسته احدی از مردم - از مسلمانان نمازگزار تا اقلیت های در گرو پیمان - دست بیازید، مگر اسب و جنگ افزاری بیابید که در تجاوز به مسلمانان به کار گرفته شده است.^۲

این پژوهش بر آن است تا به صورت تطبیقی حقوق فطری و قراردادی اقلیت های مذهبی را از دیدگاه قرآن و اسلام و قانون اساسی و قوانین فرعی بیان کند و پرسش موردنظر این است که قرآن و دین مبین اسلام چه حقوق و اختیاراتی برای اقلیت ها در نظر گرفته است؟ دامنه و گستره ی این حقوق تا کجاست؟ آیا فقط به دیانت و مذهب آن ها و به عبارتی، عبادیات باز می گردد و یا بخش های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، قضایی، اجتماعی را نیز در بر می گیرد؟ در بررسی این موضوع لازم است از جوانب مختلف فقهی و حقوقی و نیز تفسیری و تاریخی و روایی، تتبع و تحقیق انجام گیرد، بدین معنا که ضروری است مباحث فقهی و حقوقی این موضوع را با مباحث تفسیری و روایی، تاریخ عملی اسلام مقرون ساخته تا به نظر اسلام در این باره رهنمون گردیم.

رساله، به بررسی این گزاره ی مهم - حقوق اقلیت های مذهبی - در اندیشه ی سیاسی

1. معادیخواه، عبدالمجید، فرهنگ آفتاب(فرهنگ تفصیلی مفاهیم نهج البلاغه)، چاپ اول، نشر زره،

۱۳۷۲ش، ج ۴، ص ۲۱۱۴

2. همان

امام خمینی(ره) نیز می پردازد و به طور مشخص مورد آزمون قرار می گیرد، سخنانی که برگرفته از نصوص دینی و فقهی می باشد.

امام خمینی(ره) در کتاب «ولایت فقیه» همت خود را صرف محور اصول فقهی حکومت دینی کرده اند و احکام و حقوق اقلیت ها را با توجه به مباحث فقهی تبیین کرده اند. ضمن اینکه باید یادآوری کنیم که ایشان به پاره ای حقوق سیاسی و اجتماعی اقلیت های مذهبی و دینی پرداخته اند که البته متکی بر مباحث دقیق و فنی فقهی است، در هر صورت با توجه به اندیشه ی امام خمینی (ره) و نیز مباحث قانون اساسی که در واقع مورد تأیید امام و غالب شهروندان ایرانی که اکثریت آنان مسلمان اند و مبنای عمل و میثاق ملی و منشور همبستگی و انسجام اجتماعی است؛ حوزه ی گسترده ای از حقوق، برای اقلیت های دینی به تصویر کشیده شده است.

این حقوق و اختیارات، فرضیه ی اصلی این رساله ونسبت معنادار قرآن و سنت با حقوق اقلیت ها را ثابت می کند و از سویی فرضیه جوامع غربی را که معتقدند اسلام حقوق اقلیت ها را رعایت نکرده و نمی کند، ناکام می گذارد. امید است طرح این گونه مباحث باعث پیشرفت روزافزون علوم اسلامی و فراهم شدن زمینه های مطالعات تطبیقی بین مباحث اسلامی و مسائل روز و تبیین دیدگاه اسلام گردد.